

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת תולדות, תשס"ז
מספר 679

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

כוחה של תפילה

פרשתנו פותחת בעובדת עקרותה של רבקה ובפקידתה בעקבות תפילותיו של יצחק (בר' כה:כ-כא):¹

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתָּו אֶת רַבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אִרְם אַחֹת לְבֶן הָאֲרָמִי לֹא לְאִשָּׁה. וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לָהּ לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רַבְקָה אִשְׁתּוֹ. התורה, כדרכה, מקצרת בפרטים ואינה מספרת לנו מאומה על שנות עקרותה של רבקה, פרט לעובדה שיצחק התפלל בעבורה. על משך תקופת העקרות למדים מהמשפט המסכם: "ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם" (שם:כו). כידוע, את פערי המידע האלה ממלאים מדרשי חז"ל, ולהלן נעיין בכמה מהם שברגישות רבה משלימים פרטים במסכת היחסים שבין רבקה ליצחק, וביניהם לה'. צדקותה של רבקה בלטה על רקע מוצאה ומשפחתה (רש"י לפס' כה) והשתוותה לזו של בעלה יצחק (מדרש הגדול לבראשית עמ' 389 תלב). לאחר כעשרים שנה שלא נפקדה, פנתה ליצחק, ועל פי המדרש אמרה לו בזו הלשון:²

הלא שמעתי, אדוני כי גם שרה אמך היתה עקרה בימיה ולא נפקדה עד אשר התפלל עליה אדוני אברהם אביך ותהר לו, עתה עמוד והתפלל אל א-להים גם אתה, וישמע את תפילתך ויזכור אותנו למען חסדיו.

ויען יצחק את רבקה אשתו לאמר: כבר התפלל עלי אבי אל א-להינו להרבות זרעי, ועתה רק ממך היתה העקרות הזאת אלינו.

ותאמר לו רבקה: אך עתה קום התפלל עלי גם אתה וישמע ה' את תפילתך ונתן לך בנים ממני.

וישמע יצחק אל דברי אשתו, ויקומו וילכו יצחק ורבקה אל ארץ המוריה להתפלל שם ולדרוש את ה'... ויאמר יצחק: ה' א-להי השמים והארץ אשר טובך וחסדך מלאו כל הארץ אתה אשר לקחת את אבי מבית אביו ומארץ מולדתו ותביאהו אל הארץ הזאת ותאמר לו: 'לך ולזרעך אתן את הארץ', ותבטח אותו ותאמר לו: 'ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים' (בר' כב:יז), עתה יבואו דבריך ויאמנו כאשר דברת אל אבי, כי אתה ה' א-להינו ועינינו לך תלויות לתת לנו זרע אנשים כאשר הבטחתנו, כי אליך עינינו, ובך אנו בוטחים, ולישועתך אנו מצפים.

רבקה מנסה לעודד את עצמה ובעיקר את בעלה בהסתמכה על תקדים עקרותה של שרה שנפקדה לעת זקנתה, אך יצחק תולה את האשמה במצבם, ברבקה.³ מול בוטות תגובתו בולטת במדרש

¹ ניתוח ספרותי של הנושא מצוי במאמרה של ד"ר יעל שמש: "הולדת יעקב ועשו", מפירות האילן, רמת-גן תשנ"ח, עמ' 78-80.

² ראו: לוי גינזבורג, אגדות היהודים, עמ' 83 ואילך, על-פי "ספר הישר" (חיבור המספר את הסיפור המקראי מבריאת העולם ועד מתן תורה, דפוס ראשון – ונציה שפ"ה) נ, א-ב.

תגובת רבקה באיפוקה ובביטחונה באמונתה ובכוחה של התפילה. אין המדרש מספר אם יצחק הלך לדרוש את ה' בהר המוריה מאז עקידתו, אך העובדה שבחר עתה ללכת לשם עם רבקה לשפוך שיח-לבם מעידה שהמדרש ביקש לבטא את עצמת מצוקתו של יצחק ואת קדושת הר המוריה בעיניו, בעקבות מעשה העקידה שאירע בו.

על פי המדרש, פנייתו של יצחק אל ה' נשענת על הניסיונות שעמד בהם אביו ועל הבטחת הזרע שהבטיח לו ה' כמה פעמים, בייחוד לאחר ניסיון העקידה (כב: יז). יצחק מבקש מה' לקיים הבטחה זו עתה. אם ברישא של התפילה יש נעימה של אסרטיביות, הרי בחתימתה בולטת נעימת התחינה המבטאת תלות מוחלטת בה': "כי אליך עינינו, ובך אנו בוטחים, ולישועתך אנו מצפים". אין המקור הזה מפרט את תפילתה של רבקה, אך היא מובאת ב"מדרש הגדול" לבראשית (כה, כב, עמ' תלה):⁴

אמרה רבקה לפני הקב"ה: רבונו של עולם כלום בראת דבר באדם לבטלה? עיניים לראות, אזניים לשמוע, פה לדבר, לב להבין, ידים למשמש, רגליים להלך, הדדין הללו למה – הלא להיניק, ואין לי בן להיניק כאילו הן לבטלה? ! טענתה הנוקבת של רבקה שווה לזו של חנה בתלמוד (ברכות, לא ע"ב), ואכן המדרש קושר בין השתיים, אלא שחנה הוסיפה:

'ותדר נדר ותאמר ה' צבאות', אמר רבי אלעזר: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא "צבאות" עד שבאתה חנה וקראתו "צבאות"; אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד? !

משל למה הדבר דומה – למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם: תנו לי פרוסה אחת! ולא השגיחו עליו; דחק ונכנס אצל המלך. אמר לו: אדוני המלך, מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת? !

רש"י מפרש את פסוק כא בעקבות הנאמר בגמרא (יבמות, סד ע"א): "ויעתר לו – לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, לפיכך לו ולא לה". במדרש הגדול מובאת דעה אחרת (שם, עמ' תלג): "ויעתר לו ה'" – בתפילתו; 'ותהר רבקה אשתו' – בתפילתה". לפי דעה זו, אכן שניהם התפללו, כדברי רש"י (לפי בראשית רבה, סג, ה): "לנכח אשתו" – זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת".

המדרש מלמדנו שהייתה עוד בקשה משותפת בתפילתם: "אמר לפני הקב"ה: רבונו של עולם! כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזו, אף היא אמרה כן".⁵ בקשה זו חושפת את הפן היפה שבזוגיות שלהם – שניהם מכירים במעלת בן-זוגם ואינם מוותרים על חלקו בפרי בטנם, וה' נעתר לתפילת כל אחד מהם בנפרד.

לאחר פקידתה מובא שרבקה מוסיפה להתפלל: "וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקֶרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְךְ לְדָרֵשׁ אֶת ה' (כה: כב). לכאורה, פנייתה של רבקה תמוהה. אחרי הציפייה ארוכת השנים להיפקד מיצחק והיענות ה' לתפילותיהם, מדוע ההיריון קשה עליה מנשוא? המפרשים דנים בכך,⁶ ואנו נתמקד בפירוש רמב"ן המביא בדבריו גם את רש"י ואת ראב"ע:

'ותאמר אם כן למה זה אנכי' – אם כן גדול צער העיבור, למה זה אנכי מתפללת ומתאוה על ההריון. לשון רש"י. ואיננו נכון. ורבי אברהם אמר כי שאלה את הנשים אם אירע להם ככה ותאמרנה לא, ותאמר אם כן – הדבר והמנהג, למה זה אנכי – בהריון משונה. והנה הכתוב חסר ואיננו שלם בפירוש הזה.

והנכון בעיני כי אמרה: אם כן יהיה לי, למה זה אנכי – בעולם, הלואי אינני, שאמות או שלא הייתי, כטעם 'כאשר לא הייתי אהיה' (איוב י: ט).

'ותלך לדרוש את ה'" – לשון רש"י, להגיד מה יהא בסופה. ולא מצאתי דרישה אצל ה' רק להתפלל, כטעם 'דרשתי את ה' וענני' (תה' לד: ה), 'דרשוני וחיו' (עמ' ה: ד), 'חי אני אם אדרש לכם' (יח' כ: ג).

³ ביבמות סד ע"א נאמר ששניהם עקרים היו. וכן במדרש הגדול לבראשית, תולדות עמ' תלב: "כי עקרה הוא, כתיב הוא וקרי היא, מלמד ששניהן היו עקורין".

⁴ נערך, ככל הידוע, בידי ר' דוד בן-עמרם, מעדן שבתים, במאה ה-13 או ה-14.

⁵ בקשה דומה מייחס המדרש לחנה ולרות (מדרש שמואל, פרשה ו, ג).

⁶ ועיינו גם בדבריה של לאה פרנקל, פרקים במקרא, ירושלים, 1981, עמ' 37-38.

רמב"ן מבין לנפשה של רבקה המתקשה לעמוד בייסורי הריונה הקשה וחוזרת ומתפללת אל ה' בשל מצוקת אמת ולא בשל כפיות טובה או תבוסתנות. לדבריו, אין רבקה מבקשת לחשוף את העתיד לקרות לה, אלא מתפללת לה' שיסייע לה לעמוד בייסורים שפקדוה, או שיגאלנה מהם במוחה.

תשובת ה' מוכיחה שאף הפעם הוא נענה לתפילתה הכנה, והוא מחזקה בבשורת התאומים שיש בה כדי להסביר את מצבה ואת מצוקתה.

צא ולמד מה כוחה של תפילה, שעל מעלתה לימדנו ר' יצחק (מדרש הגדול לבראשית, עמ' תלג): "מפני מה אבותינו עקורין? מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים".

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>